

Soudní proces ruského kněze Nikolaje Nikolajeviče Ryžkova

ISABELA VAVERKOVÁ

The trial of the Russian priest Nikolay Nikolayevich Ryzhkov

DOI: <https://doi.org/10.54937/kd.2023.14.2.162-179>

ABSTRACT: The text focuses on the Russian Orthodox priest Nikolay Nikolayevich Ryzhkov, who was appointed to work in Czech Orthodox churches at the beginning of the 20th century. During that period, many people in the Czech lands converted to Orthodoxy and Ryzhkov was one of the leading organizers of Orthodox life. His activity spanned a number of fields. The main aim of the paper is to point out Ryzhkov's activity, which left a considerable mark in the Czech context. The study also focuses on the society of Pravoslavna beseda where Ryzhkov presided in 1909–1911. Ryzhkov's activities were cruelly punished when he was accused of plotting against Austria, and he was found guilty of Panslavic propaganda amongst Czechs by a court in Vienna. He was also accused of organizing and inciting steps leading to intervening with the unity and security of the Austrian-Hungarian Empire. The goal of this work is to introduce the circumstances of the trial, the interpretation of the court file and the reaction of Ryzhkov to the arrest and conviction. We will attempt to answer the question on what charges the suspicion of treasonable activity arose and what circumstances led to these conclusions. A part of the text will also be devoted to Ryzhkov's appeal, in which he highlighted some problematic aspects of the trial process and the prosecution itself, as well as his familiarity with the court file.

Keywords: Nikolay Nikolayevich Ryzhkov, Orthodoxy, Trial, Arrest, Court File.

Cílem příspěvku je interpretace soudního spisu Nikolaje Nikolajeviče Ryžkova, okolnosti jeho zatčení i reakce zúčastněných. První část práce bude přehledová. Hlavním cílem této části bude ujasnění historických, společenských a politických souvislostí a výzkum kontextu našeho problému. V této úvodní části bude sledována především činnost Nikolaje Ryžkova v českém prostředí, kde hlavní užívanou metodou bude biografická metoda. Pokusíme se o zasazení života sledované osobnosti do širších spojitostí, nezbytné bude hlubší studium vazeb na historické souvislosti. Stěžejní část příspěvku se bude zabývat Ryžkovovým soudním procesem, interpretací soudního spisu a kasační stížností Ryžkova v reakci na zmíněné události. V této části pro naše potřeby využijeme kombinaci přímé a nepřímé metody. Práce bude vycházet především z Ryžkovova osobního fondu umístěného ve Speciálních sbírkách Slovanské knihovny v Praze, který poslouží jako výchozí pramenný materiál. Studie navazuje na předchozí práce o N. Ryžkovovi, jako např. *Chraniteli very pravoslavnoj : iz žizni dvuch predstavitelej Russkoj Pravoslavnoj Cerkvi*

v Čechii - svjaščennika Nikolaja Ryžkova i vладыki Sergija nebo *Russkij pravoslavnyj chram Svjatykh pervoverchovnykh apostoľov Petra i Pavla v Karlovych Varach*.

Roku 1766 se na našem území konstituovala autokefální pravoslavná církev s metropolí v Sremském Karlovcích v Srbsku.¹ Po vydání Tolerančního patentu roku 1781 žila pravoslavná církev v Habsburské monarchii jako církev „trpěná“, pod názvem „řecká nesjednocená“.² Toleranční patent Josefa II. povoloval vyznavačům nesjednocené řecké církve vykonávat za jistých omezení svoje náboženství v modlitebnách, tyto poměry trvaly až do poloviny 19. století. Církev pravoslavná, původně řecká nesjednocená, jak byla zvaná ministerským nařízením ze dne 29. listopadu 1864, přezvaná na řecko-východní, byla sice podle tolerančního patentu stejně jako evangelíci augsburského a helvetského vyznání tolerovanou církví vedle církve katolické jako dominantní, toto rozdělování mezi dominantními a tolerovanými církvemi ovšem během doby splynulo, jak uvádí důvodová zpráva k zákonu ze dne 20. května 1874, v pojem „zákonně uznané konfese“.³

Významným zásahem do vývoje rakouské autokefální pravoslavné církve byl rakousko-uherský dualismus (1867), kdy došlo k osamostatnění pravoslavných církví v Předlitavsku a Zalitavsku. Před rozdělením rakousko-uherské monarchie tvořilo celé území státu jedinou a jednotnou metropolii sremsko-karlovičskou, jakožto autokefální církev rakouskou. Po zavedení státního dualismu nastalo dělení této metropole v menší, ale opět autokefální celky.⁴ V roce 1873 došlo ke spojení tří rakouských eparchií. Vedle samostatných církví v monarchii existovaly ještě autonomní náboženské obce podřízené metropolím, a to obec v Terstu a tři vídeňské – turecká u svatého Jiří, řecká u svaté Trojice a srbská u svatého Savy, z nichž první dvě podléhaly pravoslavnému arcibiskupství v Černovicích a pravoslavná obec u svatého Savy, pod kterou spadaly české země, přináležela k biskupství v Zadaru, ovšem prostřednictvím něj rovněž do Černovic.⁵ Pravoslavní Slované, a tedy i Češi, příslušeli v problematice farní jurisdikce a vedení matrik k srbské pravoslavné náboženské obci u svatého Savy ve Vídni. Na této skutečnosti nemění nic ani okolnost, že byli roztroušeni napříč územími v nevelkém počtu. Jakožto obyvatelé daného území byli úředně přiděleni k jurisdikci určité duchovní správy a není důvod, aby nebyli považováni za farní příslušníky této správy, jak se s tímto názorem setkáváme v některých dokumentech. Neodpovídá skutečnosti následující tvrzení obsažené v úvodu sbírky „Československé církevní zákony“ o tom, že pravoslaví v českých zemích bylo omezeno vlastně jen na lázeňské hosty. Výpisy z matrik srbské farnosti

¹ MAREK, Pavel. K počátkům pravoslavné církve v českých zemích. In MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel. (eds.). *Andros probabilis: sborník prací přátel a spolupracovníků historika prof. PhDr. Miloše Trapla, CSc., k jeho 70. narozeninám*. Brno : Matice moravská, 2005, s. 286.

² Srov. LUPTÁKOVÁ, Marina – CHRÁST, Ondřej – KARPOV, Ivan (eds.). *Pravoslavné Česko. Červený Kostelec : Pavel Mervart, 2016, s. 13; KRYŠTOF. Naše pravoslaví: o pravoslavné víře a životě pravoslavné církve u nás*. Praha : Pravoslavná církev v českých zemích a na Slovensku, 2009, s. 53.

³ Národní archiv (dále NA), fond Ministerstvo školství a národní osvěty (dále MŠNO), sig. 47 VII, karton 3908, Pravoslavná církev v ČSR, kongrua, nestr.

⁴ NA, f. MŠNO, sig. 47 VII, karton 3908, Pravoslavná církev v čl. republice, organizace, nestr.

⁵ Srov. NA, f. MŠNO, sig. 47 VII, karton 3908, Pravoslavná církev v ČSR, kongrua. MAREK, *K počátkům pravoslavné církve v českých zemích*, s. 286 – 287.

ve Vídni, pokud se týkají zemí českých, se vztahují od roku 1896 na všechny obyvatel, kteří měli v těchto zemích řádné bydliště.⁶

Pravoslavné křesťanství nebylo u Čechů nikdy výrazně zastoupenou konfesí. Během 19. století a období národního obrození mírně vzrostl zájem o pravoslaví v českých zemích, což bylo zapříčiněno především silicí myšlenkou slovanské vzájemnosti.⁷ Jedním z prvních impulzů obnovy pravoslaví u nás bylo zorganizování pravoslavné liturgie srbským knězem v Praze roku 1848 v době konání Slovanského sjezdu.⁸ Díky tomu se o pravoslaví začali zajímat někteří z řad českých intelektuálů. Pod rakouskou vládou nebyl v českých zemích velký počet pravoslavných věřících, i přesto byla druhá polovina 19. století dobou, ve které část českých národních buditelů přestoupila do církve pravoslavné, mezi nimi například politik a novinář Karel Sladkovský.⁹

Během 19. století se v západočeských lázeňských městech začaly budovat pravoslavné chrámy – chrám svatě kněžny Olgy ve Františkových Lázních, který je nejstarší pravoslavný chrám na našem území, dále chrám svatých apoštolů Petra a Pavla v Karlových Varech a chrám svatého Vladimíra v Mariánských Lázních.¹⁰ V Praze se bohoslužby konaly v chrámu svatého Mikuláše na Staroměstském náměstí, jež vlastnila pražská obec a pronajímala jej pravoslavným.¹¹ Tento chrám byl

⁶ NA, f. MŠNO, sig. 47 VII, karton 3908, Pravoslavná církev v čl. republice, organizace, nestr.

⁷ VOJTÍŠEK, Zdeněk. *Encyklopedie náboženských směrů a hnutí v České republice: náboženství, církve, sekty, duchovní společenství*. Praha : Portál, 2004, s. 29.

⁸ VOPATRŇÝ, Gorazd. *Dědictví otců: osudy svatě pravoslavné víry na území bývalého Československa*. Praha : Knižní dílna Rubato, 1999, s. 79.

⁹ BAUDIŠ, Jan. *Stručně o pravoslavném křesťanství: o pravoslavné křesťanské víře, pravoslavném církevním životě a dějinných cestách, po nichž se ubíralo pravoslaví v Čechách a na Moravě*. Olomouc : Úřad eparchiální rady Olomoucko-brněnské eparchie Pravoslavné církve v českých zemích, 2018, s. 24.

¹⁰ Myšlenka založení chrámu svatých apoštolů Petra a Pavla v Karlových Varech začala vznikat v 50. letech 19. století, kdy se do karlovarských lázní jezdili léčit návštěvníci z Ruska, jiní se sem dokonce dočasně přestěhovali. Byly organizovány sbírky mezi srbskou a ruskou šlechtou, na výstavbu přispěla i carská rodina a chrám byl vysvěcen v roce 1897. Srov. VAVERKA, Jiří. *Moderní sakrální stavby církvi a náboženských společeností na území Čech, Moravy a Slezska*. Brno : Jota, 2004, s. 310; LUPTÁKOVÁ, *Pravoslavné Česko*, s. 62.

¹¹ Chrám svatého Mikuláše zbudovali v roce 1732 mniši z monastýru Emauzy. Mniši při chrámu nepůsobili dlouho, už v roce 1785 rakouské úřady monastýr zrušily. Chrám koupilo město a byl odsvěcen, nejprve fungoval jako sklad a později byl přebudován na koncertní sál. Brzy se chrám stal místem konání slovanských bohoslužeb z iniciativy českých zástupců na Slovanském sjezdu roku 1867 v Moskvě. Ti v Rusku žádali pomoc založit pravoslavnou církev a vyslání kněze. Tuto žádost realizovala Slovanská dobročinná společnost v Petrohradě. Rakouské státní úřady nepovolovaly církevní obec, ale pouze soukromý chrám. Pro tento účel pražský magistrát umožnil Slovanské dobročinné společnosti pronájem chrámu svatého Mikuláše na dobu 30 let za 300 zlatých ročně. Na základě toho si chrám pronajal člen Slovanské dobročinné společnosti, hrabě Goleniščev-Kutuzov, který byl předsedou Slovanského spolku. Bylo nutné sehnat také prostředky na opravu chrámu a potřebné vybavení pro účely konání bohoslužeb. Roku 1874 za hojné účasti českých věřících se konalo vysvěcení chrámu. Ovšem protesty vedly v zápětí ke zrušení státního povolení konat v tomto chrámu pravoslavné bohoslužby. Po obtížných diplomatických jednáních ve Vídni byla konečně uzavřena nová dohoda o způsobu konání těchto bohoslužeb. Mimo chrám se žádné bohoslužby ani církevní průvody konat nesměly. Vzhledem k tomu, že pravoslavní Češi spadali do působnosti vídeňské srbské farnosti, měli všechny duchovní služby právo platně konat výhradně srbsští duchovní nebo jejich zástupci. Jen chrámové bohoslužby mohli sloužit ruští duchovní, kteří oficiálně patřili k duchovním působícím při ruském velvyslanectví ve Vídni. Srov. KRYŠTOF. *Pravoslavná Praha: průvodce pravoslavnými chrámy v Praze a mapová příloha = Praga pravoslavna: a putevoditel' s kartami-priloženijami po pravoslavnym chramam Pragi = Orthodox*

vysvěcen roku 1874 a duchovní správu zde vykonávali ruští kněží. Tito duchovní však mohli sloužit pouze chrámové bohoslužby jako soukromé osoby bez práv farního kněze, k vykonávání jakýchkoli funkcí bylo třeba vyžádat si zvláštní povolení státních úřadů. Tento duchovní také neměl právo vést platné matriky, případně jestli nějaké vedl, byly to matriky čistě soukromé, pravoslavní Češi své výpisy z matrik museli žádat od výše zmíněné srbské pravoslavné duchovní správy.¹² Jedním z těchto ruských duchovních byl i Nikolaj Ryžkov, který byl mezi léty 1901 – 1914 představeným pravoslavného chrámu sv. Mikuláše v Praze.

Narodil se roku 1868 v Borisovce do rodiny pravoslavného kněze. Absolvoval duchovní seminář v Kursku, a poté začal studovat na duchovní akademii v Kyjevě, kterou úspěšně dokončil roku 1892 s akademickým titulem kandidáta teologie. Po studiu pracoval v petrohradské synodální tiskárně. V roce 1897 byl jmenován žalmistou pro vídeňský pravoslavný chrám a současně se stal úředníkem konzulárního oddělení ruského velvyslanectví ve Vídni. Ve stejném roce začal navštěvovat Filozofickou fakultu na Vídeňské univerzitě, kde své studium zádrně dokončil v roce 1901. V roce 1897 se Ryžkov jako žalmista zúčastnil slavnostního vysvěcení chrámu svatých apoštolů Petra a Pavla v Karlových Varech. Své působení v českém prostředí započal Nikolaj Ryžkov na samém počátku 20. století. První bohoslužbu jako kněz vykonal v chrámu svatých apoštolů Petra a Pavla v Karlových Varech 21. července 1901.¹³

Otec Nikolaj se již od dob studií zajímal o další slovanské národy, především o Čechy v Rakousku-Uhersku. Později se stal významnou osobností česko-ruských styků. Nejenže byl v kontaktu se slovansky a rusofilsky orientovanými představiteli české inteligence, ale prostřednictvím vydavatelské aktivity seznamoval Čechy s ruskou kulturou, historií a pravoslavím. Stýkal se s Čechy, kteří byli nějakým způsobem spojeni s Ruskem, zajímali se o jeho kulturu, dějiny, literaturu. Jednalo se především o novináře, překladatele, spisovatele a vědce, jmenovitě např. Josef Holeček, který je také autorem stati Jeden válečný mučedník, která se zabývá Ryžkovým soudním procesem.¹⁴

I přes zvýšený zájem o pravoslaví ze strany Čechů ale nedocházelo k výraznějšímu nárůstu počtu pravoslavných věřících pod rakouskou vládou ani v pozdější

Prague : a guidebook, with street maps, of the Orthodox churches in Prague. Athéna : Ekdotikos Organismos P. Kýriakidě, 2010, s. 60 – 62; BEDRNÍČEK, Pavel. *Příběhy pražských svatyní.* Praha : Volvox Globator, 2020, s. 276 – 280.

¹² NA, f. MŠNO, sig. 47 VII, karton 3908, Pravoslavná ruská církev, úprava poměrů, nestr.

¹³ GRIGORIČ, Vladimír. *Pravoslavná církev ve státě Československém: historicko-kanonické pojednání o Pravoslavné Církvi v Čechách, na Moravě a ve Slezsku jakož i na Slovensku a Podkarpatské Rusi v přítomné době, s připojením některých dat o Pravoslaví v dějinách národa československého a karpatoruského.* Praha : V. Čerych, 1928, s. 138.

¹⁴ Josef Holeček (1853–1929) byl významný český spisovatel, překladatel a novinář. Pracoval jako redaktor Národních listů, kde vedl slovanskou rubriku. Řadí se k našim nejpřednějším slavjanofilům, je známý také jako rusofil a srbofil. Rusko navštívil několikrát a tyto cesty jej inspirovaly k vytvoření prací jako *Rusko-české kapitoly* (1891) a *Zájezd na Rus* (1896). Jeho stať uveřejněná roku 1923 v Ročence Československé republiky je dialogem mezi jejím samotným autorem, Josefem Holečkem, a kapitánem vojenského soudu Pavlem Kortzem. Holeček v ní obhazuje pravoslavnou víru a hovoří o svých osobních kontaktech s Nikolajem Ryžkovem.

době. Statistiky z roku 1910 hovoří o 1063 osobách hlásících se k pravoslavné víře.¹⁵ Na přelomu 19. a 20. století ovšem vznikla malá česká pravoslavná komunita s názvem Pravoslavná beseda v Praze, která je spjata právě s osobností N. Ryžkova, jenž byl jejím členem a mezi léty 1909–1911 dokonce předsedou. Úkolem spolku byla vzdělávací činnost mezi Čechy v oblasti náboženství, literatury, filozofie a historie především prostřednictvím konání přednášek a besed, zakládáním a udržováním knihoven a čítáren, vydavatelskou činností, podílením se na společenském životě pořádáním spolkových shromáždění, plesů, koncertů, divadelních představení aj.¹⁶ S Nikolajem Ryžkovem a spolkem Pravoslavná beseda souvisí také kontakty s představiteli starokatolické obce v Praze, k nimž došlo na konci roku 1904.¹⁷ Část pražské náboženské obce starokatolické církve tehdy projevovala zájem o sjednocení s pravoslavnou církví. Prostřednictvím Nikolaje Ryžkova zaslali memorandum adresované Posvátnému synodu ruské pravoslavné církve. Tento dokument obsahoval žádost o sloučení s pravoslavnými a podmínky, za kterých by se tato událost měla uskutečnit.

Část starokatolíků, která souhlasila s připojením se poté formálně sjednotila s pravoslavnými v roce 1905. Členové bývalé starokatolické obce ale neměli v úmyslu přičlenit se k ruské pravoslavné církvi, nýbrž v budoucnu založit samostatnou autokefální církev, která by byla osmnáctou pravoslavnou církví.¹⁸ Z toho důvodu založili vlastní organizaci s názvem Česká obec pravoslavná, kterou řídil sbor důvěrníků. Její rozvoj však komplikovala skutečnost, že ji rakouské úřady neregistrovaly jako náboženskou organizaci. V roce 1905 došlo k jednání mezi představiteli Pravoslavné Besedy a České obce pravoslavné o sloučení. Po pouhých několika měsících od svého vzniku Česká obec pravoslavná ukončila svoji činnost, většina členů přešla do Pravoslavné Besedy a od svého přání založit samostatnou církev museli upustit.¹⁹

Pravoslavná beseda v Praze byla první organizovanou skupinou pravoslavných věřících v českém prostředí, ačkoliv členy se mohli stát i příslušníci kteréhokoliv křesťanského vyznání. Její činnost netrvala dlouho s ohledem na to, že byla přerušena první světovou válkou, přestože formálně tento spolek existoval dále. Do roku 1923 byla Beseda vedena bez administrativních změn, úředně existovala až do roku 1928, kdy byl spolek vymazán ze spolkového rejstříku na základě úředního dokladu

¹⁵ MÜLLER, Václav. *Náboženské poměry v československé republice*. Praha : Státní nakladatelství, 1925, s. 84.

¹⁶ Archiv hlavního města Prahy (dále AHM P), SK, C, XXII/0261, Spolkové stanovy Pravoslavné besedy v Praze, s. 1 – 2.

¹⁷ Starokatolické hnutí vzniklo v roce 1870 jako reakce na vyhlášení dogmatu o papežské neomylnosti na Prvním vatikánském koncilu. Zpočátku starokatolictví převládalo mezi německým obyvatelstvem především v severních Čechách, prvotně ji pokládali za zvláštní konfesi oddělenou od římskokatolické církve. Postupně se hnutí dostalo i mezi Čechy, kteří v této víře nacházeli podobnosti s husitským hnutím. Výraznou osobností byl v 90. letech 19. století František Iška, který ve své programové práci prohlášoval, že starokatolické hnutí musí v českém prostředí vést k renesanci cyrilometodějství a navrhl novou církev nazývat jako Národní česko-slovanská.

¹⁸ Archiv Národního muzea, fond Drobné fondy 3: Česká obec pravoslavná, 797, České veřejnosti! 6.(19.) března 1905.

¹⁹ MAREK, Pavel. *Pravoslavní v Československu v letech 1918 – 1942: příspěvek k dějinám Pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku*. Brno : L. Marek, 2004, s. 25.

o dobrovolném rozpuštění spolku.²⁰ Žádnou spolkovou činnost však nevykazoval už od roku 1914 a ani po skončení první světové války se k započaté práci nevrátil z různých důvodů – pasivita a nezájem členů, jejich přestěhování, úmrtí aj.²¹ I přesto můžeme říci, že toto sdružení položilo základy budoucí Československé obce pravoslavné, pozdější České náboženské obce pravoslavné, která byla státem uznaná v roce 1922, přihlédneme-li k tomu, že několik bývalých členů Pravoslavné besedy se stalo součástí této obce a mohli pokračovat v započaté snaze a práci tohoto spolku, ale už samozřejmě za jiných podmínek.²²

Z Ryžkovovy další činnosti lze jmenovat výuku náboženství v českém jazyce. Nejprve vyučoval několik dětí z pravoslavných rodin u sebe doma, když vzrostl počet žáků a prostory přestaly vyhovovat, bylo nutné pronajmout si místnost v blízké škole, kde se poté scházeli žáci dvakrát týdně.²³ Výuka probíhala ve skupinách tak, aby se každé dítě učilo náboženství ve svém rodném jazyce, k tomu dopomáhala Ryžkovovi jeho znalost ostatních slovanských jazyků. Češtinu používal jako jazyk pravoslavných bohoslužeb, vydal pravoslavný katechismus a po tři roky vydával pravoslavné kalendáře.²⁴ Ty byly vydávány duchovní správou pravoslavné církve v Praze. Tyto kalendáře představovaly časopisy nebo brožury, obsahující data konání bohoslužeb, informace o svátcích a postech, přehled činnosti pravoslavných aj.²⁵ Z různorodé činnosti Ryžkova neopomínejme také zřízení velké ruské knihovny s čítárnou, která byla umístěna v místnosti pod pražským chrámem. Knihy byly získávány především prostřednictvím darů ruských hostů, k dispozici zde byly také ruské noviny, které většinou zdarma zasílaly Ryžkovovi do Karlových Varů petrohradské a moskevské redakce.

N. Ryžkov měl také vliv na vznik oddělení určeného pro pravoslavné Rusy na Olšanských hřbitovech. V roce 1905 byla jeho zásluhou vyčleněna samostatná část pro účely pohřbívání pravoslavných Rusů, o rok později sem byly ze zrušeného vojenského hřbitova přeneseny ostatky 45 důstojníků včetně památníku. Pravoslavné oddělení bylo v době první světové války kvůli nedostatku místa pro pohřbené z větší části zabráno hroby zemřelých jiné konfese a zbylá část se stala pohřebištěm ruské poválečné emigrace.²⁶ V roce 1907 se z iniciativy otce Nikolaje a jeho spolu-

²⁰ AHM P, SK, C, XXII/0261, zpráva Miloše Červinky Okresnímu policejnímu ředitelství, 1928, nestr.

²¹ AHM P, SK, C, XXII/0261, Zpráva o činnosti spolku zasláná Policejnímu okresnímu komisařství, 1927, nestr.

²² Srov. BAUER, Kuneš. *Myšlenkové proudy v československé církvi*. Olomouc : nákl. vl., 1924, s. 14 – 15; MAREK, *Pravoslavní v Československu*, s. 32 – 37.

²³ RYŽKOVA, Ariadna. Mučeník za pravoslavnou veru i vernost slavjanstvu. Vospominanija dočeri protijereja Nikolaja Ryžkova. In *Christianskoje čtenije* (3), b. m., 2012, s. 142.

²⁴ VOPATRNÝ, Dědictví otců, 81.

²⁵ Slovanská knihovna v Praze (ďalej SLK P), fond (ďalej f.) speciálních sbírek Slovanské knihovny. Ryžkov, Nikolaj Nikolajevič, protojerej – materiály z osobní pozůstalosti, (T-RYŽ-66) Český pravoslavný kalendář na obyčejný rok 1907, nestr.

²⁶ DOBUŠEVA, Marina – KRYMOVA, Viktorija (eds.). *Olšany, nekropole ruské emigrace*. Praha: Ruská tradice, 2013 s. 22 – 25; GAGEN, Sergej Jakovlevič et al. *Zkušenost exilu: katalog výstavy Osudy exulantů z území bývalého Ruského impéria v meziválečném Československu* : 16.6.-29.10.2017, *Letohrádek Hužda = The experience of exile : catalogue of the exhibition The destinies of exiles from the territory of the former Russian empire in interwar Czechoslovakia* : June 16 – October 29, 2017, *Star Summer Palace = Opyt izdannya : katalog vystavki Sud'by emigrantov s territorii byvshej Rossijskoj imperii v mezvojnojj Čechoslovakii* : 16 ijunja - 29 oktjabrja 2017, *Letnij dvorec Zvezda*. Praha : Památník národního písemnictví, 2017, s. 51;

pracovníků začalo uvažovat o zřízení kostela na Olšanských hřbitovech. K realizaci této myšlenky však došlo až po první světové válce.²⁷

V Praze až do roku 1910 nefungoval ruský konzulát, proto byla tato diplomatická funkce vložena do rukou Ryžkova, který ji zvládal především díky předchozí diplomatické zkušenosti na ruském konzulátu ve Vídni. Jeho činnost v tomto směru spočívala v administrativní i jiné pomoci ruským občanům v Praze a především v Karlových Varech, kde se staral o četné ruské lázeňské hosty, vypomáhal jim s různými úředními záležitostmi či řešením ubytování.²⁸ K této sféře se váže i jeho snaha o vybudování tzv. Ruského domu. Mělo se jednat o vytvoření střediska, v němž by fungoval ruský klub, místnosti pro ruský úřad i hotelové pokoje s ruskými hovořicím personálem. V jednom z pravoslavných kalendářů Ryžkov uvedl, že vzhledem k neustále se zvyšujícímu počtu ruských návštěvníků v Karlových Varech, bylo pro některé z nich složité – ať už z finančních důvodů, z neznalosti místních poměrů či z neznalosti německého jazyka – vyřídit si některé administrativní záležitosti. Ruský dům pod záštitou ruské pravoslavné církve by těmto Rusům, kteří se chtěli léčit v karlovarských lázních usnadnil jejich pobyt.²⁹ Pro účely získání dostatečných finančních prostředků na výstavbu byl založen fond. Podle odhadů bylo třeba vybrat asi 120 tisíc korun, přičemž Ryžkov udával, že v roce 1913 bylo vybráno zatím něco přes 70 tisíc korun. V roce 1914 byla vybrána dostatečná suma pro nákup pozemku a otec Nikolaj se chystal začít zařizovat výstavbu. Tyto snahy ovšem přerušily události nastalé v začátcích první světové války. Rakouské úřady přednostně internovaly ruské duchovenstvo, byla zrušena smlouva týkající se chrámu sv. Mikuláše i přesto, že měla být platná do roku 1930. V reakci na to byl zmíněný chrám přeměněn na katolický posádkový kostel.

Soudní proces

Zmínili jsme, že za působení Ryžkova vzrůstal počet pravoslavných věřících, což vyvolávalo v očích rakouských úřadů obavy z rozšíření panslavistických idejí, vnímaných jako nebezpečí pro Rakousko-Uhersko. Tyto ideje se prolínají celým jeho soudním procesem, jenž byl započat na začátku první světové války. Nejprve byl 7. srpna 1914 zatčen a dopraven do vojenské věznice v Karlových Varech. Druhého dne byl spolu s diákonem Solovjevem a žalmistou Brjanským převezen do Chebu. V Chebu byl vězněn do února 1915, odtud byl převezen do Weidhofenu v Dolních Rakousích. 12. srpna 1915 se konal přesun na zámek Korstein a 18. září 1915 k vojenskému soudu ve Vídni. Obviněn byl pro styky se slovanskými spolky v Petrohradě, s novinami a osobami nebezpečnými pro Rakousko, např. se spolkem Ruskoje

---

KRYŠTOF. Pravoslavná Praha, s. 80; POSTNIKOV, Sergej Porfir'jevič (ed.). *Ruskoje v Praze 1918 – 1928 g.g.* Praha : Volja Rossii, 1928, s. 134.

²⁷ NEŠPOR, Zdeněk R. – VOJTÍŠEK, Zdeněk. *Encyklopedie menších křesťanských církví v České republice.* Praha : Univerzita Karlova v Praze; nakladatelství Karolinum, 2015, s. 72.

²⁸ Srov. NEŠPOR, Zdeněk R. et al. *Náboženství v 19. století: nejčirkevější století, nebo období zrodu českého ateismu?* Praha : Scriptorium, 2010, s. 250; *Ruskij pravoslavnij chram Svjatyjch pervoverchojnyjch apostolov Petra i Pavla v Karlovyjch Varach (kol.). K 110-letiju so dnja osvjaščeniya.* Moskva : Literaturnaja gazeta, 2007, s. 144.

²⁹ SLK P, f. speciálních sbírek Slovanské knihovny. Ryžkov, Nikolaj Nikolajevič, protojerej – materiály z osobní pozůstalosti, (T-RYŽ-78) Ruskij karlsbadskij ježegodnik na 1914 god.

Zerno. Vyšetřování trvalo osm měsíců a mělo být ukončeno pro nedostatek důkazů.³⁰ V říjnu 1916 byl proces obnoven a žalobu převzal nadporučík auditor Pavel Koretz. Znovu bylo provedeno detailní vyšetřování, přičemž byla na Ryžkova uvalena nová žaloba, týkající se mj. uvedení kultu Mistra Jana Husa do pravoslavné bohoslužby. Proces byl projednáván před zeměbranceckým divizním soudem ve Vídni 19. dubna 1917.³¹ Konečně 7. května 1917 byl vynesen rozsudek. Otec Nikolaj byl obviněn z aktivní účasti v panslavistické propagandě a v českém rusofilském hnutí, jmenovitě v Praze a Karlových Varech, organizování a budování vztahů mezi danou zemí a nepřátelskou zemí (Ruskem) a přiznáváním spoluprací s osobami a spolky sledujícími cíl zničit jednotný státní svaz a odtrhnout území osídlené Slovy od Rakousko-uherské monarchie. Dále byl označen jako organizátor, podněcovatel a spiklenec, který svou bezprostřední činností podnikl kroky namířené k odtržení některých částí od jednotného státního svazku a zemských hranic Rakouska-Uherska či k přivolání nebo zvětšení nebezpečí zvenčí, ze vzpoury nebo občanské války uvnitř státu.³²

Mnoho dokumentů z válečných procesů ve Vídni bylo zničeno. Většina z těch, které se podařilo zachovat, zůstala v Praze neroztříděna a historiky ignorována. Rakouské právo bylo stále jedním z nejpřísnějších v Evropě, o čemž svědčí předepisování popravu oběšením za všechny formy zraedy.³³ Rakousko-Uhersko našlo způsoby, jak zasáhnout a preventivně zatknout podezřelé zrádce. K tomu obvykle docházelo u českých podezřelých, např. Václav Klofáč, který byl zatčen v září 1914 a téměř tři roky vězněn bez soudu. Odsouzením klíčových osobností veřejného života z české komunity, měl režim za cíl odstranit či varovat ostatní. A někteří habsburští žalobci šli ještě dále. Odhodlání odsoudit, zfalšovali nebo přikrášlili důkazy a někdy uvnitř soudní síně vytvořili jakousi „alternativní realitu“ k vysvětlení chování zrádců.³⁴ Proběhlo několik procesů s různými představiteli slovanských národů. Všichni byli obviněni ze spiknutí s panslavisty z Ruska i snahou o odtržení určitých území. Ačkoliv důkazy silně směřovaly k rozsudku o vině, odsouzení záviselo na tom, zda se pouhé šíření propagandy rovná zradě. Bylo rozhodnuto, že by měly být všechny české politické procesy inscenovány u vojenského soudu ve Vídni, nikoli v Praze. To zajistilo méně tajných dohod s českými úřady a usnadnilo koordinaci zrádných materiálů. Po válce posádkové vězení, Vězení smrti, proslulo jako ztělesnění českého mučednictví a rakouského barbarství, i když v porovnání se standardem pozdějších režimů, bylo nejspíše ještě mírně represivní. Zrádci zůstali měsíce na samotce, zcela odříznuti od světa a nejisti svým osudem, zatímco byly proti nim shromažďovány důkazy. Konaly se vojenské soudy, bez možnosti odvolat se k soudům vyšší instance do Vídně. 1. července 1914 začal platit vojenský trestní řád. Občané byli zatýkáni za jakýkoliv výrok, který se nelíbil policii. Byla zesí-

³⁰ GRIGORIČ, *Pravoslavná Církev ve státě Československém*, s. 170.

³¹ GRIGORIČ, *Pravoslavná Církev ve státě Československém*, s. 170.

³² SLK P, f. speciálních sbírek Slovanské knihovny. Ryžkov, Nikolaj Nikolajevič, protojerej - materiály z osobní pozůstalosti (T-RYŽ-8). Doklady - Obvinitel'nyj akt protiv Nikolaja Ryžkova v prestuplenii v gossudarstvennoj izmene, s. 1 - 2, 103 - 104.

³³ CORNWALL, Mark. Traitors and the meaning of treason in Austria-Hungary's Great War. In *Transactions of the Royal Historical Society* 25, 2015, s. 119. <https://doi.org/10.1017/S00804440115000055>

³⁴ CORNWALL, *Traitors and the meaning of treason*, s. 123

lena cenzura, zastaveno vydávání četných novin. V pověstné vídeňské Věži smrti se nacházel kromě zmíněného Klofáče, Kramář, Červinka, Zamazal, Petr Bezruč, J. S. Machar, Viktor Dyk aj. Kromě politiků byli zatýkáni čelní funkcionáři mládeže i anarchisté.³⁵ Dalším z nich byl i Nikolaj Ryžkov.

Dne 7. května 1917 byl vydán verdikt císařského královského divizního soudu krajské obrany ve Vídni, hlavním městě Rakouska-Uherska, který odsoudil protojereje Nikolaje Ryžkova k trestu smrti oběšením. Celá obžaloba obsahuje 377 stropisných stran a u soudu vypovídalo 22 svědků obžaloby a 25 svědků obhajoby. Obžalovací spis obsahuje několik částí, z nichž první část je věnovaná údajnému zločinu panslavismu. V rozsáhlém odůvodnění tohoto obvinění prokuratura pracuje nejprve s historickými událostmi, které podle ní vytvářely živnou půdu pro pozdější Ryžkovovo počínání a je zde opakovaně odkázáno na procesy dalších osob, jako např. právě na proces Kramáře a jeho spolupracovníků.

Obžaloba se zabývá počátkem činnosti Nikolaje Ryžkova a zmiňuje jeho studium i první pracovní pozici, kdy v roce 1892 vstoupil jako úředník do služeb Posvátného synodu v Petrohradě. Podle vlastního svědectví pracoval v oddělení, kde se revidovaly texty církevních knih a evangelií a kde se starali o správné církevněslovné vydání těchto publikací. Byl tehdy úředníkem, nikoli knězem a byl podřízen vrchnímu prokurátorovi (Oberprokuror), který měl na starosti všechny správní záležitosti.³⁶ „Zde budiž pevně stanoveno, že moc vrchního prokurátora Posvátného synodu, s politickou úlohou, kterou náboženství sehrálo při rozšiřování moci Ruska, byla mnohem větší a významnější než vliv na zahraniční politiku, který by mohlo mít jakékoli jiné ministerstvo kultu v západoevropských nebo středoevropských státech. To však neznamená, že všichni úředníci Posvátného synodu byli využiti k politickým účelům.“³⁷ Přesto obžaloba usuzuje, že oficiální záměry této instituce s politickým významem, byly poskytnuty pouze těm osobám, které byly dobře obeznámeny se záměry ruských předních kruhů. „Pro tento proces je významná skutečnost, že žalmista, který byl podřízen knězi ruského pravoslavného velvyslanectví ve Vídni, v tomto skromném postavení nemohl mít nic společného s předními představiteli Posvátného synodu. Ale Ryžkov, 28letý mladý muž, byl v přímé korespondenci s Vladimírem Sablerem a vzorek této korespondence se zachoval.“³⁸ Tento dopis dle obžaloby dokládá politický vliv hlavního prokurátora Synodu v podobě podpory ze strany oficiálních ruských kruhů ještě v devadesátých letech 19. století, oněch panslavistických proudů, které směřovaly k oslabování Rakouska-Uherska a také přímou účast obviněných na těchto vlastizrádných aktivitách. Ryžkov potvrzuje pravost dopisu, avšak odmítá obvinění, podle něj se v dopise

³⁵ UHLÍK, Jan. *Historie věznění a vězeňství v Čechách : osudy významných vězňenských osobností, prožitě ve významných dobách zemí českých, viděné se zřetelem k vývoji českého vězeňství*. Stráž pod Ralskem : Institut vzdělávání Vězeňské služby v ČR, 2006, s. 210 - 212.

³⁶ Oberprokuror byl nejvyšší státní úředník spravující záležitosti pravoslavné církve v Rusku a současně hlava Posvátného synodu mezi léty 1722 - 1917. Vrchním prokurátorem byl v letech 1911 - 1915 Vladimír Karlovič Sabler.

³⁷ SLK P, f. speciálních sbírek Slovanské knihovny. Ryžkov, Nikolaj Nikolajevič, protojerej - materiály z osobní pozůstalosti (T-RYŽ-8). Doklady - Obvinitel'nyj akt protiv Nikolaja Ryžkova v prestuplenii v gossudarstvennoj izmene, s. 6.

³⁸ SLK P, f. speciálních sbírek Slovanské knihovny, Obvinitel'nyj akt, s. 6.

řeší administrativní záležitosti, především finanční stránka věci, vydávání novin apod. Obžaloba přikládá jeho oficiální překlad, který pro naše účely zestručníme: "Milý Nikolaji Nikolajeviči! Posílám čtyřem slovenským novinám následující částky (...).³⁹ „Nevím, jestli vyjde „Velehrad.“ Možná někdo z vás zná Kusáka, bylo by potřeba zjistit, kde je a v případě vydávání novin můžete dát 1000 rublů a uklidnit ho s ohledem na podporu v budoucnosti. (...) Potvrzení při přebírání peněz předejte kurýrovi. Děkuji za vaši tvrdou práci. Posílám pozdrav vaší ženě. Upřímně oddaný V. Sabler. 16. prosince 1897.“⁴⁰ Obžalobou je toto vnímáno jako spojení s novinami, které navzdory tomu, že sloužily drtivě většině lidí římskokatolického vyznání, získaly podporu ruských pravoslavných kruhů. Upozorněno bylo i na design novin a jejich název psaný cyrilicí.

Dr. Alois Kusák, se kterým se měl Ryžkov seznámit, je ve spise popsán jako panslavista, jehož záliba v Rusku byla tak otevřená, že se v Brně začaly šířit fámy, že on sám a jeho novinový podnik byli podporováni ruskou vládou. Relevanci těchto fám měl dokázat předložením dopis. Ze stylistického apelu v dopise údajně vyplývá, že Ryžkov nejednal sám, ale měl pomocníky, o kterých Sabler věděl a kteří měli být v tomto případě využiti v politickém smyslu. Ryžkov tak díky pověření, které přijal, byl skutečně v kontaktu s Kusákem, který ve svědectví potvrzuje příjem peněžních částek od ruské vlády z rukou Ryžkova. Kusák sám přiznává, že v jednom dopise adresovaném Ryžkovovi v roce 1899 zmiňuje svou cestu do Petrohradu za účelem získání dotací. O důvěrném vztahu mezi Ryžkovem a Kusákem má svědčit i oslovení v tomto dopise („Vážený příteli“), stejně jako skutečnost, že Ryžkov pomohl Kusákovi nejen pomocí oficiální podpory, ale také ze svých prostředků. Navzdory opakovanému výsledku Ryžkov zpočátku popíral skutečnost, že by od Sablera obdržel jakoukoli sumu k plnění rozkazů. Podle jeho svědectví se Sablerem komunikoval jako kněz. Pod nátlakem důkazů a teprve poté, co byly jmenovány osoby a společnosti, které měly být dotovány, změnil Ryžkov své svědectví, kdy již přiznal skutečnost přijímání částek, jejichž obsah však považoval za nepodstatný. Na svou obranu tvrdil, že se případ týkal pouze předplatitelů a cíle těchto novin a spolků mu nebyly známy.

Prostor je věnován také Ryžkovovu přesunu do Prahy a kontaktům s ruskými kroužky. „Poté, co obviněný prokázal své schopnosti v podobě užitečného a samostatného nástroje v aspiracích namířených proti existenci Rakouska-Uherska, zdálo se, že nadešel čas poskytnout mu větší pole působnosti, ve kterém se již nestal pouze výkonným orgánem ostatních, ale také měl možnost jednat samostatně a projevit náležitou iniciativu.“⁴¹ Tímto je myšlena událost nastalá v roce 1901, kdy byl Nikolaj Ryžkov jmenován knězem a později představeným pravoslavných chrámů v Praze a Karlových Varech. Praha byla v těchto dobách i v dobách následujících považována Vídní za ohnisko a centrum panslavistického hnutí. Činnost obviněného byla údajně ulehčena tím, že v Praze zastával úřednické místo, což mu velmi usnadnilo vztahy s ruskými oficiálními kruhy na jedné straně, na druhé straně s rusofilsky smýšlejícími Čechy. V zimních měsících vykonával bohoslužby v Praze, v letních

³⁹ Zmíněny Slovenské pohľady Svetozára Hurbana a Národný hlásnik Ambro Pietora.

⁴⁰ SLK P, f. speciálních sbírek Slovanské knihovny, Obvinitel'nyj akt, s. 7.

⁴¹ SLK P, f. speciálních sbírek Slovanské knihovny, Obvinitel'nyj akt, s. 24.

měsících v Karlových Varech, dostával příspěvky, stejně jako jemu podřízení jáhni a další personál, z nichž obžaloba vyzdvihuje především Solovjeva. Neexistuje žádný důkaz o existenci soukromé korespondence mezi Sablerem a Ryžkovem v pražském období, pouze několik podniknutých cest do Petrohradu, kde se setkal se Sablerem. To vše se stalo na základě údajů poskytnutých Ryžkovem.

Spojení Ryžkova se Slovanským dobročinným spolkem v Petrohradě mělo dokazovat nejen materiální závislost na této společnosti, respektive finanční podporu, ale i osobní vztahy Ryžkova s velmi vlivnými osobnostmi této společnosti, potvrzující především skutečnost, že činnost Ryžkova sledovala stejné cíle a v některých případech odpovídala programu nastíněnému spolkem. Předsedou Slovanského dobročinné společnosti v Petrohradě byl generál Parentsov. Poukázáno je na jeho názory na Rakousko a zejména na českou otázku, vyjádřené v jeho projevu, který pronesl dne 7. listopadu 1912, kde otevřeně poukazoval na samostatnost Čech s podporou Ruska, v jeho následných projevech se hovořilo o otázce Bosny a její anexe a v podobném tónu byla zmíněna ruská vojenská intervence. „Právě s ohledem na tohoto nejvlivnějšího člena Slovanské dobročinné společnosti máme co dočinění s jasným důkazem úzké důvěry Ryžkova v záměry tohoto generála.“⁴² Nejvíce přitěžujícím dokumentem byla shledána blahopřejná pohlednice generála Parentsova z 31. prosince 1912 s obsahem: „Právě jsem obdržel váš „hezký“ dopis. (...) kéž nám Bůh dá více pepře v roce 1913; v příštích dnech se pokusím napsat více. Oddaný P. Parentsov.“⁴³ Z tohoto vágního dopisu je obžalobou vyvozen takový závěr, že došlo k výměně důvěrných dopisů mezi ním a Ryžkovem. Tato výměna dopisů byla chápána jako týkající se určitých politických subjektů a s přihlédnutím k osobnosti autora jako předsedy dobročinné společnosti, vnímali jeho slova jako náznak očekávaných událostí, které by měly dát panrusistickému hnutí do budoucna nové povzbuzení, t.j. „více pepře“.

Po Ryžkovově internaci na začátku války byla v jeho bytě záhy provedena krátká domovní prohlídka, která se později opakovala, když se podezření vůči němu prohloubilo. Vystavlo podezření na zmizení velkého počtu přitěžujícího materiálu, protože Ryžkov byl v úzkém kontaktu s ruským konzulem Žukovským na jedné straně, s pražským advokátem Dr. Vratislavem Černým na straně druhé a podle svědectví druhého jmenovaného je možné, že Ryžkovovy listiny byly předány ruskému konzulovi po vyhlášení války.⁴⁴ Vzhledem k tomu, že podezření proti Ryžkovovi zpočátku ještě nebylo pevně prokázáno, nebyl jeho byt sledován. Fakt, že byl Ryžkov politicky uvědomělý, mělo dokazovat to, že samotná ruská vláda, tzn. nikoli Posvátný synod a ani Slovanská dobročinná společnost, i když ne oficiálně, mu udělila jisté pravomoci. „Do roku 1910 nebyl v Praze ruský konzulát, ale Ryž-

⁴² SLK P, f. speciálních sbírek Slovanské knihovny, Obvinitelnyj akt, s. 31.

⁴³ SLK P, f. speciálních sbírek Slovanské knihovny, Obvinitelnyj akt, s. 32.

⁴⁴ Vladimír Grigorjevič Žukovský (1871 - 1922) byl ruský básník, překladatel a diplomat. Pocházel z významných kruhů, jeho otec byl členem okresního soudu v Samaře a později senátorem, matka byla urozenou baronkou z rodu Korf. Působil na ministerstvu zahraničních věcí jako sekretář konzulátu v Jeruzalémě, jako konzul v Königsbergu a také jako konzul v Praze, kde pracoval od roku 1910 do roku 1914. V roce 1919 byl v Omsku členem vlády Andreje Vasiljeviče Kolčaka jako náměstek ministra zahraničních věcí; sloužil jako předseda Komise pro válečné zajatce. Mezi 24 bývalými členy Kolčakovy vlády byl odsouzen k doživotnímu vězení a nuceným pracím. Zemřel ve věznicí Novo-Nikolajevsku roku 1922.

kov plnil takové pokyny, které byly obvykle dávány úředníkům ve veřejné službě.⁴⁵ O obrovském vlivu, který měl otec Nikolaj před otevřením konzulátu i po něm, totiž ve věcech týkajících se odměňování osob, které neměly nic společného s jeho kněžským úřadem a o tom, jak v něm zakořenily staré zvyky, měl vypovídat jeho dopis konzulovi Žukovskému z května 1913, jenž byl chápán tak, jako by konzul nebyl odborníkem na věc, ale naopak Ryžkov měl být onou osobou, která uděluje pokyny.⁴⁶

Pozornost je věnována také dopisu od spolku Russkoje zerno Ryžkovovi: „S ohledem na to, že jste laskavě souhlasili s tím, že slovem i skutkem pomůžete našim studentům na Moravě(...) Apelujeme na vás, jako znalce země a místních poměrů, abyste nám laskavě pomohl s našimi žádostmi.“⁴⁷ Následuje petice za umístění jednoho žáka v Praze, která se realizovala, jak je patrné z ručně psané poznámky Ryžkova na tento dopis. Pro obžalobu je zarážející, jestliže ve skutečnosti šlo o zlepšení zemědělské techniky v Rusku, proč si jako jediný cíl v Rakousku zvolili pouze české, a nikoliv německé regiony, když není každému známo, že podobnost ruského a českého jazyka je tak velká, že není nutné hovořit o lepší možnosti vzájemného porozumění oproti němčině.

Dále udávají všechny aktivity Ryžkova a dalších, jako je již zmíněná konverze k pravoslaví, přesídlovací hnutí jako aktivitu společnosti Russkoje zerno, využití husitského hnutí k panrusistickým účelům, podpora cestujících agitátorů, zakládání ruských domů, kdy „všechny tyto aktivity, (...) měly v případě politických potíží za cíl vzbudit u Čechů pasivní odpor ve válce mezi Ruskem a Rakouskem(...) Pokud by si byli vědomi toho, že veškerá jejich činnost v době míru spočívá v přípravě na vítězství Ruska v případě rakousko-ruské války prostřednictvím zabránění českých zemí Rakousku-Uhersku za pomoci Ruska, pak tyto podniky, pokud nepocházejí od všech neoslavistů, tak v každém případě z jejich církevně-konzervativního křídla, nese odpovědnost zakladatel tohoto trendu v českých zemích, Ryžkov.“⁴⁸ Obžaloba ze všeho výše uvedeného dochází k jedinému závěru, že konverze k pravoslaví, jak si kněz dobře uvědomoval, byla oficiálním důkazem sympatií k Rusku a osoby, které za války konvertovaly k pravoslaví, pouze pokračovaly ve své práci. Za ještě významnější než vyjmenování několika politicky zkompromitovaných osob, které za Ryžkova přestoupily k pravoslaví, je považován velký vliv, díky kterému se spolupráci v česko-ruských společnostech těšil mezi mnoha Čechy, členové těchto spolků, kteří měli v oblibě husitské hnutí, byli Rusku velmi nakloněni. Obžaloba vychází ze svědectví těch osob, které v těchto společnostech usilovaly o sblížení mezi Rusy a Čechy, a tím je dle nich dokázáno, jaký velký význam těmto aktivitám přikládali. Je zajímavé, že spolku Pravoslavná beseda není věnován nijak podstatný prostor v obžalovacím spise, je pouze zmíněna jako společnost, do které v zásadě patřili pouze pravoslavní, na něž v důsledku toho muselo být pohlíženo jako na náboženskou společnost. „Ryžkov obsadil v této společnosti místo předsedy a později čestného předsedy a snažil se spolku využít pro své plány(...)“⁴⁹

⁴⁵ O této Ryžkovově funkci jsme hovořili výše.

⁴⁶ SLK P, f. speciálních sbírek Slovanské knihovny, Obvinitel'nyj akt, s. 43.

⁴⁷ SLK P, f. speciálních sbírek Slovanské knihovny, Obvinitel'nyj akt, s. 66.

⁴⁸ SLK P, f. speciálních sbírek Slovanské knihovny, Obvinitel'nyj akt, s. 86.

⁴⁹ SLK P, f. speciálních sbírek Slovanské knihovny, Obvinitel'nyj akt, s. 87.

Jestliže se předtím obžaloba věnovala každému jednomu detailu, který by mohl naznačovat údajnou panslavistickou propagandu a jiné prohřešky, je jasné, že nemohlo být opomenuto provádění panychidy v roce 1908. Jako pravoslavný kněz sloužil Ryžkov slavnostní pietní akt u hrobu Jana Kolára na pražském hřbitově.⁵⁰ „Pokud se Ryžkov podílel na všech vlastizrádných akcích, jako přechodu Čechů k pravoslaví, (...) na informování ruských kruhů o rakouských záležitostech a o ruských záležitostech, (...) při stavbě ruských domů, bylo by s podivem, kdyby se nezúčastnil právě takové akce, na kterou se zaměřila novoslovanská propaganda, tzn. v novoslovanském sjezdu, svolaném r. 1908 do Prahy. Ve skutečnosti se to dalo vysvětlit jediné tak, že na tomto sjezdu, (...) se hlavní význam přikládal nikoli církevně-kulturní, ale všeobecné národní jednotě všech Slovanů.“⁵¹

Obžaloba ironicky komentuje Ryžkovova vyjádření ke zmíněným skutkům, „nikdy nedostal rozkazy od Sablera, neměl nic společného s politikou ve Vídni, Kusáka vídal velmi zřídka a nikdy si s ním nepsal; s nikým nevedl žádné politické rozhovory; byl vždy v politice jako dítě a nerozumí politice.“⁵² Dle spisu byla korespondence během války buď zničena nebo skryta, i když to nelze s jistotou prokázat, přičemž odkazují na to, že jak v Karlových Varech kostelník Meščanek, tak v Praze Olga Ryžkova, dávno před konfiskací a částečně po první domovní prohlídce, měli přístup do prostor, kde byly uloženy listiny. K obžalobě byly připojeny následujících dokumenty a přílohy jako např. Seznam zabavených listin, seznam originálů s doslovnými překlady, záznam o domovní prohlídce, překlad vybraných úryvků významných pasáží z komunikace, zmíněné dopisy apod. Ryžkov se během vyšetřování snažil všechna obvinění vyvrátit a tvrdil, že během svého pobytu ve Vídni neměl s politikou nic společného. Podal kasační stížnost, která se opírá o to, že byla opomenuta nebo nesprávně uplatněna základní pravidla soudního řízení při hlavním líčení, rozsudky vojenského soudu týkající se rozhodných událostí byly nejasné, neúplné a vzájemně si odporující a případ se nezdál být v kompetenci zmíněného soudu.⁵³

Dále Ryžkov konkretizuje formální nedostatky a to, že dostal lhůtu pouhých sedm týdnů na prostudování listin, na nichž se zakládá obžaloba. Tyto dokumenty obsahovaly pravděpodobně přes dvanáct tisíc stran, k tomu zbytek materiálu, skládající se z dvaceti velkých registrů, které by musely být také prozkoumány. „Vzhledem k tomu, že vyšetřovací materiál, který mi byl předložen, byl zpracován nezřetelným

⁵⁰ Kollár se dočkal značného vřelosti mezi Slovany především svojí praktickou úvahou z r. 1837 *Ueber Die Literarische Wechselseitigkeit Zwischen Den Verschiedenen Stämmen Und Mundarten Der Slawischen Nation*. Teoreticky Kollár na myšlenku jediného slovanského národa sice trvá, ale prakticky uznává „roznárod“, disnacionalizaci Slovanů za neodčinitelný fakt a panslavismus je zde pouhou vzájemností Slovanů, návodem, jak se mají kulturně a literárně poznávat. Kollárův panslavismus je politicky bezbarvý, neobsahuje politický program. Později ale česká politika bude kritikou jeho panslavismu a zformuluje se právě tím, že jej rozmetá. Kollár povolán do Vídně za důvěrníka ve věcech uhersko-slovanských, vypracoval memorandum o uspořádání politicko-národnost. poměrů v Uhrách. Za to byl odsouzen mladší českou generací za zradu, ale přitom Kollár byl apolitický, nezajímal se o politiku. Srov. ČERNÝ, Václav. *Vývoj a zločiny panslavismu*. Praha : Knihovna Václava Havla, 2011, s. 15 – 20.

⁵¹ SLK P, f. speciálních sbírek Slovanské knihovny, Obvinitel'nyj akt, s. 98.

⁵² SLK P, f. speciálních sbírek Slovanské knihovny, Obvinitel'nyj akt, s. 100 – 101.

⁵³ SLK P, f. speciálních sbírek Slovanské knihovny. Ryžkov, Nikolaj Nikolajevič, protojerej - materiály z osobní pozůstalosti (T-RYŽ-7). Nikolaj Ryžkov..., představljajemyj dr-om Feodorom Kornke...: Kassacionnaja žaloba i izloženiye pričín nedejstvitel'nosti, s. 2.

a nečitelným rukopisem a neovládám dokonale němčinu, a navíc je u mnoha návrhovaných překladů potřeba zkontrolovat jejich správnost (...) dokumenty při největším napětí nelze číst a seznámit se během dne s přibližně více než 100 stranami. (...) V každém případě platí(...) že obviněný by měl dostat příležitost seznámit se s obžalobou, která byla proti němu shromážděna, dříve, než se dostaví k soudu. Tato zásada byla v tomto případě porušena.⁵⁴ Dalším nedostatkem řízení shledává, že různé osoby, které byly příslušníky pražského policejního ředitelství, musely vypovídat o takových případech, o kterých svým vlastním šetřením neměly ani tušení. „Výpovědi těchto svědků vycházely ve skutečnosti pouze z novinových a policejních zpráv nejpochybnějšího charakteru, pokud si je svědci vůbec pamatovali.“⁵⁵

K činnosti Sablera, kdy měl vyplácet poměrně vysoké částky právě takovým novinářům, redaktorům a odborům, které byly aktivními pracovníky ve smyslu panslavistické myšlenky, uvádí, že podezřelý dopis od Sablera se zabýval předplatitelskými poplatky a dary, které byly požadovány některými slovanskými novinami a jedním studentským svazem ze Slovanského dobročinného spolku v Petrohradě, jenž byl bez jakékoli spolupráce a účasti obžalovaného. „Slovanský dobročinný spolek v Petrohradě podle zakládací listiny měl za cíl hmotnou podporu potřebným Slovanům mimo Rusko, na základě jejich výzev a žádostí a nelze převody považovat za jinou než za filantropickou podporu.“⁵⁶ Nejasné a v rozporu se známými fakty je schválení rozsudku a to, že vojenský soud zcela ignoroval skutečnost, že maďarské a rakouské noviny podporované Sablerem byly tehdejšími maďarskými a rakouskými úřady kontrolovány a bezpodmínečně tolerovány. Další rozpor se známými skutečnostmi je dle kasační stížnosti to, když rozsudek připouští, že uvedené převody do těchto novin spočívaly v poměrně vysokých peněžních částkách, neboť ve skutečnosti byly tyto transfery ve vztahu k výdajům na noviny zanedbatelné. V další polemice je tvrzení rozsudku, že v citovaném dopise Sabler ze dne 16. prosince 1897 udělil obviněnému oprávnění rozdělovat peněžní částky podle vlastního uvážení. Nevřešena je také skutečnost, že se v rozsudku snaží prokázat, že není pochyb o tom, že Ryžkov byl již od roku 1897 politickým agentem ve službách vrchního prokurátora a že jeho účast na rusofilském stíhání je patrná z korespondence se Sablerem. Stížnost je zakončena vyhraněnou reakcí na Sablerův návrh zákona o zvýšení příspěvků pravoslavných duchovních v Praze, který měl být chápán jako příznak panslavistické činnosti obžalovaných. Zdůvodnění v tomto zákonodárství, že Praha je střediskem kulturní činnosti Slovanů, nemá samo o sobě nic zavrženímhodného, protože „kulturní“ vzájemnost slovanských národů je zcela přirozená.

Na kasační stížnost nebyl brán zřetel a vzhledem k výše uvedenému byl vynešeným rozsudkem Nikolaj Ryžkov odsouzen k trestu smrti oběšením. K popravě nakonec nedošlo na zákrok španělského vyslance a ruské prozatímní vlády, která propustila na svobodu uniatského metropolitu Andrzeje Szeptyckého výměnou za Ryžkova. „O rozsudku smrti pro mého otce jsem se dozvěděla z novin v Petrohradě, kde jsem tehdy studovala. Udělala jsem vše, co bylo v mých silách, abych zachránila život svého otce. Uskutečnila jsem schůzku s ministrem zahraničních

⁵⁴ SLK P, f. speciálních sbírek Slovanské knihovny, Kassacionnaja žaloba, s. 2 – 3.

⁵⁵ SLK P, f. speciálních sbírek Slovanské knihovny, Kassacionnaja žaloba, s. 4.

⁵⁶ SLK P, f. speciálních sbírek Slovanské knihovny, Kassacionnaja žaloba, s. 7.

věcí prozatímní vlády Těřeščenkem, a když jsem se dozvěděla, že rakouské úřady souhlasily s výměnou mého otce za metropolitu A. Šeptýckého, který v té době žil na svobodě a s návratem do Rakouska nespěchal, navštívila jsem ho a řekla mu o smutku, který naši rodinu potkal. Metropolita mi slíbil pomoc a brzy opustil ruské území. Teprve poté rakouské úřady propustily arcikněze Nikolaje Ryžkova z vězení a umožnily mu odejít do vlasti.⁵⁷ Výsledkem několikaletého psychického i fyzického mučení byla Ryžkovova předčasná smrt, krátce po propuštění, roku 1920.

Závěrem

Nikolaj Nikolajevič Ryžkov plnil významnou úlohu ve slovanském prostředí. Byl v úzkém spojení se spolkem Pravoslavná beseda, kterému předsedal mezi léty 1909 – 1911. Domáhal se povolení českého jazyka pro bohoslužby, vyučoval náboženství českým jazykem, vydával český pravoslavný katechismus a po tři roky české pravoslavné kalendáře. Snažil se také prostřednictvím svých styků a vydavatelské činnosti seznámit Čechy s pravoslavím, ruskou kulturou, dějinami a díly ruských autorů. Osudným se mu ovšem stalo zatčení a následný soudní proces na pozadí probíhající první světové války. Otec Nikolaj byl obviněn z aktivní účasti v panslavistické propagandě a v českém rusofilském hnutí, jmenovitě v Praze a Karlových Varech, organizování a budování vztahů mezi danou zemí a nepřátelskou zemí (Ruskem) a přiznáváním spoluprací s osobami a spolky sledujícími cíl zničit jednotný státní svaz a odtrhnout území osídlené Slovany od Rakousko-uherské monarchie. Mezi těmito osobami byl například Vladimír Sabler, mezi spolky Russkoje zerno. Vynešeným rozsudkem byl odsouzen k trestu smrti oběšením. K popravě ale nakonec nedošlo a Ryžkov byl s podlomeným zdravím propuštěn na svobodu.

Prameny

Archiv hlavního města Prahy, Praha
fond C, XXII/0261
Archiv Národního muzea, Praha
fond Drobné fondy 3
Národní archiv, Praha
fond Ministerstva školství a národní osvěty
Slovanská knihovna, Praha
fond speciálních sbírek Slovanské knihovny

Literatura

BAUDIŠ, Jan. *Stručně o pravoslavném křesťanství: o pravoslavné křesťanské víře, pravoslavném církevním životě a dějinných cestách, po nichž se ubíralo pravoslaví v Čechách a na Moravě.*

⁵⁷ SAVICKÝ, Ivan (ed.). *Chránitelé věry pravoslavnou: iz žizni dvuch predstavitelej Russkoj Pravoslavnoj Cerkvi v Čechii - svjaščennika Nikolaja Ryžkova i vладыky Sergija.* Praga : Ideg Prague, 2004, s. 27.

- Olomouc : Úřad eparchiální rady Olomoucko-brněnské eparchie Pravoslavné církve v českých zemích, 2018.
- BAUER, Kuneš. *Myšlenkové proudy v československé církvi*. Olomouc : nákl. vl., 1924.
- BEDRNÍČEK, Pavel. *Příběhy pražských svatyní*. Praha : Volvox Globator, 2020.
- CORNWALL, Mark. Traitors and the meaning of treason in Austria-Hungary's Great War. In *Transactions of the Royal Historical Society* 25, 2015, s. 113 - 134. <https://doi.org/10.1017/S0080440115000055>
- ČERNÝ, Václav. *Vývoj a zločiny panslavismu*. Praha : Knihovna Václava Havla, 2011.
- DOBUŠEVA, Marina - KRYMOVA, Viktorija (eds.). *Olšany, nekropole ruské emigrace: průvodce*. Praha : Ruská tradice, 2013.
- GAGEN, Sergej Jakovlevič et al. *Zkušenost exilu: katalog výstavy Osudy exulantů z území bývalého Ruského impéria v meziválečném Československu : 16.6.-29.10.2017, Letohrádek Hvězda = The experience of exile : catalogue of the exhibition The destinies of exiles from the territory of the former Russian empire in interwar Czechoslovakia : June 16 - October 29, 2017, Star Summer Palace = Opyt izdaniija : katalog vystavki Sud'by èmigrantov s territorii byvšej Rossijskoj imperii v mežvojennoj Čechoslovakii : 16 junja - 29 oktjabrja 2017, Letnij dvorec Zvezda*. Praha : Památník národního písemnictví, 2017.
- GRIGORIČ, Vladimír. *Pravoslavná Církev ve státě Československém: historicko-kanonické pojednání o Pravoslavné Církvi v Čechách, na Moravě a ve Slezsku jakož i na Slovensku a Podkarpatské Rusi v přítomné době, s připojením některých dat o Pravoslaví v dějinách národa československého a karpatoruského*. Praha : V. Čerych, 1928.
- KRYŠTOF. *Naše pravoslavi: o pravoslavné víře a životě pravoslavné církve u nás*. Praha : Pravoslavná církev v českých zemích a na Slovensku, 2009.
- KRYŠTOF. *Pravoslavná Praha: průvodce pravoslavnými chrámy v Praze a mapová příloha = Praga pravoslavnaja : putevoditel' s kartami-priloženijami po pravoslavnyj chramam Pragi = Orthodox Prague : a guidebook, with street maps, of the Orthodox churches in Prague*. Athény : Ekdotikos Organismos P. Kyriakidē, 2010.
- LUPTÁKOVÁ, Marina - CHRÁST, Ondřej - KARPOV, Ivan (eds.). *Pravoslavné Česko*. Červený Kostelec : Pavel Mervart, 2016.
- MAREK, Pavel. K počátkům pravoslavné církve v českých zemích. In MALÍŘ, Jiří - MAREK, Pavel. *Andros probabilis: sborník prací přátel a spolupracovníků historika prof. PhDr. Miloše Trapla, CSc., k jeho 70. narozeninám*. Brno : Matice moravská, 2005.
- MAREK, Pavel. *Pravoslavní v Československu v letech 1918-1942: příspěvek k dějinám Pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku*. Brno : L. Marek, 2004.
- MÜLLER, Václav. *Náboženské poměry v československé republice*. Praha : Státní nakladatelství, 1925.
- NEŠPOR, Zdeněk R. - VOJTÍŠEK, Zdeněk. *Encyklopedie menších křesťanských církví v České republice*. Praha : Univerzita Karlova v Praze; nakladatelství Karolinum, 2015.
- NEŠPOR, Zdeněk R. et al. *Náboženství v 19. století: nejcirkevnější století, nebo období zrodu českého ateismu?* Praha : Scriptorium, 2010.
- POSTNIKOV, Sergej Porfir'jevič (ed.). *Russkije v Prage 1918-1928 g.g.* Praha : Volja Rossii, 1928. *Russkij pravoslavnyj chram Sojatyjch pervoverchovnyjch apostolov Petra i Pavla v Karlovych Varach (kol.) : K 110-letiju so dnja osvjaščeniija*. Moskva : Literaturnaja gazeta, 2007.
- RYŽKOVA, Ariadna. Mučenik za pravoslavnuju veru i vernost slavjanstvu. Vospominanija dočeri protojereja Nikolaja Ryžkova. In *Christianskoje čtenije* (3), b. m., 2012, s. 109 - 157.
- SAVICKÝ, Ivan (ed.). *Chraniteli very pravoslavnoj: iz žizni dvuch predstavitelej Russkoj Pravoslavnoj Cerkvi v Čechii - svjaščennika Nikolaja Ryžkova i vладыki Sergija*. Praha : Ideg Prague, 2004.
- UHLÍK, Jan. *Historie věznění a vězeňství v Čechách : osudy význačných vězněných osobností, prožité ve významných dobách zemí českých, viděné se zřetelem k vývoji českého vězeňství*. Stráž pod Ralskem : Institut vzdělávání Vězeňské služby v ČR, 2006.

- VOJTÍŠEK, Zdeněk. *Encyklopedie náboženských směrů a hnutí v České republice: náboženství, církve, sekty, duchovní společenství*. Praha : Portál, 2004.
- VOPATRNÝ, Gorazd. *Dědictví otců: osudy svaté pravoslavné víry na území bývalého Československa*. Praha : Knižní dílna Rubato, 1999.
- VAVERKA, Jiří. *Moderní sakrální stavby církví a náboženských společností na území Čech, Moravy a Slezska*. Brno : Jota, 2004.

SUMMARY

The trial of the Russian priest Nikolay Nikolayevich Ryzhkov.

Nikolay Nikolayevich Ryzhkov played an important role in the Slavonic environment. During the 15 years of his life in Prague and Karlovy Vary, he gained enormous popularity among Czechs and Russians visiting Czech spa towns. Ryzhkov was obsessed by the idea of creating a „Russian House“, but his efforts never came to fruition. Orthodoxy only gradually returned to the awareness of the Czechs in the last quarter of the 19th century. Ryzhkov was closely connected with the association Pravoslavná beseda, which he chaired between 1909-1911. The goal of the association was the promotion of Orthodoxy and the replacement of the Orthodox community, which was not accepted during the Austro-Hungarian era. Father Nikolaj demanded permission to use the Czech language for church services, taught religion in the Czech language, published a Czech Orthodox catechism and, for three years, a Czech Orthodox calendar.

With the growing number of Russian visitors, Ryzhkov's had an idea to establish a Carlsbad's yearbook, a type of handbook which he sent out free of charge to all arriving guests. This document included a list of Russian speaking doctors, in addition to a calendar marking the services, there was the history of the establishment of the Russian Church in Carlsbad, the number of voluntary contributions to the running of the church, the most important offices, the prices of medical procedures and the like. The Russian consulate did not operate in Prague until 1910, and therefore this diplomatic function was placed in the hands of Ryzhkov, who handled it mainly thanks to his previous diplomatic experience at the Russian consulate in Vienna.

Ryzhkov became so close to the Carlsbad environment that he began to collect funds for the construction of the Russian House. It was supposed to be the setting up of a resort with a Russian club, rooms for Russian offices and hotel rooms with Russian-speaking staff. He also began to spread this idea during services, collecting money for the construction of this facility in addition to contributions for church supplies. In 1914, a sufficient amount was collected for the purchase of the land, and Ryzhkov was about to start setting up construction. But these efforts were interrupted by events after the outbreak of World War I.

However, his arrest and subsequent trial against the backdrop of the ongoing First World War proved fatal. Father Nikolai was accused of active participation in Pan Slavist propaganda and in the Czech Russophile movement, namely in Prague and Karlovy Vary, organizing and building relations between the country and the enemy country (Russia), and admitted cooperation with people and associations pursuing the goal of destroying the unified state union and separating the territory inhabited by Slavs from the Austro-Hungarian monarchy. Among these people were, for example Vladimir Sabler and among the associations was Russkoje zerno.

He was sentenced to death by hanging. The execution ultimately did not take place on the intervention of the Spanish envoy and the Russian Provisional Government, which released the Uniate Metropolitan Andrzej Szeptycki in exchange for Ryzhkov. However, several years of mental and physical torture resulted in Ryzhkov's untimely death, shortly after his release, in 1920.

Mgr. Isabela Vaverková; Masarykova univerzita
Filozofická fakulta; Ústav slavistiky
CZ-60200 Brno, Arne Nováka 1
email: <413619@mail.muni.cz>